

LBRIS

We know
books

Aco Stanković

VEGETA *trip*

*Amintirile unui tânăr iugoslav
din „Epoca de Aur”*

*Traducere din limba sârbă
de Goran Mrakić*

Balkan Express

vânzătoarelor din magazinele aproape goale, care îi distra pe iugoslavii veniți cu bișnița, revolta trebuia să izbucnească mai devreme. Pe de altă parte, au fost și destule coincidențe stranii, ca de pildă izbucnirea protestelor tocmai înaintea plecării lui Ceaușescu în Iran, din cauza cărora există îndoieli față de caracterul spontan al evenimentelor. De fapt, asupra multor lucruri planează diverse suspiciuni.

De ce au fost, de pildă, milițienii din Timișoara atât de discreți, uneori chiar inexistenți pe străzi în acele zile? De ce au permis să fie sparte, prădate și incendiate magazinele din oraș? De ce au intervenit doar atunci când demonstrații au început să se disperseze pașnic, trăgând asupra lor fără să le pese că ar putea să nimerească și pe cei care stăteau în apartamentele lor, în blocuri?

N-am discutat despre chestiile astea și n-aveam nicio dorință să citesc despre evenimentele pe care le-am văzut și trăit personal. Ar avea oare vreo relevanță să aflăm care a fost adevărul după atâția ani? A fost totul spontan sau regizat, provocat?

Chiar dacă totul a fost regie și o mare piesă de teatru, publicul a fost cu siguranță real.

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
<i>Nota autorului</i>	11
INTRODUCERE.....	15
TIMIȘOARA.....	17
MADELEINE.....	23
MOȘ OBRAD.....	34
SALVA DE ONOARE.....	46
PAȘAPORTUL.....	55
RAMELE.....	68
VĂDUVA BULGARĂ.....	74
LA PRIMA VEDERE.....	82
RAKARA, BEREĂ ȘI NICU ALIFANTIS.....	86
APARTAMENTUL.....	93
31 DECEMBRIE.....	105
O NOAPTE LA DOAMNA ODETTE.....	114
TRENUL CEHESC.....	132
LÁSZLÓ TÓKÉS.....	142
SÂMBĂTĂ, 16 DECEMBRIE 1989.....	144
DUMINICA.....	146
LUNI.....	149
MARȚI.....	153
ORĂ DE SOCIOLOGIE PE STRADĂ.....	155
APLAUZELE.....	160
REVOLUȚIILE.....	162
BANCNOTA.....	179
LĂTRATUL.....	186
ÎNTOARCEREA.....	192
DANSUL.....	198
CEAI PENTRU TREI.....	210
FELICIA.....	218
EPILOG.....	224

TIMIȘOARA

De Timișoara am auzit prima dată în opera lui Miloš Crnjanski. În romanul „Migrațiile” a scris despre mahalaua sârbească de lângă cetatea orașului, plină de copii ai căror tați își petreceau o bună parte a vieții pe diverse fronturi europene, unde îi trimiteau autoritățile austriece. Căsuțele lor înclinate, construite de-a lungul drumurilor noroioase, sub largul cer bănățean, erau plătite cu sânge. Cu viață. În introducerea cărților sale, poetul își aducea aminte de ciorchinii iorgovanilor albaștri care se ițeau din curtea Liceului Piarist, pe care l-a frecventat o perioadă.

Și Stevan Sremac¹ a pomenit Timișoara drept reședință a episcopului la care au venit să se judece popii Ćira și Spira². Am vizitat clădirea palatului episcopal cu ocazia uneia dintre primele mele vizite la Timișoara. Am dat întâmplător de fosta mahala sârbească în cartierul Mehala, dar nici măcar cunoștii mei germani n-au știut să-mi dea la momentul respectiv informații legate de liceul catolic frecventat de Crnjanski.

Grădinile înflorite de la periferia burgului, atât de mirositoare primăvara, îmi aduceau aminte de marele poet și poeziile sale.

În vara anului 1985, atunci când am ajuns pentru prima dată pe malurile Begheiului, Timișoara era îmbăiată de soare și complet verde datorită multitudinii de parcuri și rândurilor de pomi.

¹ Stevan Sremac (1855-1906), scriitor sârb.

² Personajele principale ale romanului „Pop Ćira i pop Spira” („Părintele Ćira și părintele Spira”).

Se putea merge de la un capăt la altul al orașului fără a se ieși de sub umbra copacilor. Dacă s-ar fi făcut abstracție de fațadele neîngrijite ale clădirilor istorice și de vitrinele sărăcăcioase ale magazinelor, orașul se putea considera unul frumos.

Totuși, pentru a înțelege șarmul aparte al Timișoarei trebuia să călătorești prin România, s-o cunoști mai în profunzime. Atmosfera din orașul de pe Bega era diferită, se trăia mai alert față de alte zone. Ținând cont de faptul că televiziunea română avea un program de câteva ore pe zi, cu multă politică internă și puține filme străine, lumea urmărea în general programele iugoslave și maghiare. Acolo unde se puteau prinde, evident. Chiar și reclamele dintre două emisiuni erau gustate de publicul saturat de cenușiul cotidian.

Nicăieri în România fetele nu erau aranjate atât de modern și străinii nu erau întâmpinați cu zâmbete atât de largi ca aici. Era suficient să mergi până la terasa înșorită a restaurantului „Flora” pentru a te simți ca un american. Și nicăieri berea nu pica mai bine decât în micile crâșme de-a lungul râului, în condițiile în care pentru o halbă trebuia să aștepti uneori și trei sferturi de oră.

Se cumpărau mai multe halbe deodată, se stătea în jurul meselor de tablă sub copaci, se puneau sare pe margine și se dădea noroc. Niciunde nu erau mai mulți străini ca aici. În jurul lor roiau tinerele timișorence, dornice de atenție și chilipiruri. Erau situații în care îți puteai face intrarea cu prețul unei înghețate.

De altfel, principalele particularități ale Timișoarei anilor optzeci ai secolului trecut erau penuria și turiștii iugoslavi veniți la cumpărături. Prioritatea regimului Ceaușescu din acele vremuri pe plan economic era rambursarea creditelor și achitarea datoriilor externe. Acest lucru se făcea prin sporirea exporturilor și reducerea la minimum a importurilor, în special

a mărfurilor de larg consum. Lipsurile erau evidente, iar cozile din fața magazinelor tot mai lungi. Televiziunea națională și presa de sistem prezentau situația într-o notă optimistă, lăudând productivitatea mărită și eforturile guvernului. Se spunea că e vorba de o fază trecătoare care va fi depășită în cel mai scurt timp. Populația de rând percepea altfel realitatea. Ca întotdeauna, adevărul era undeva la mijloc. Am văzut de multe ori oameni cumpărând vara zeci de perechi de mănuși sau căciuli și iarna chestii de mers la plajă. Odată perturbată, piața se reglementează destul de greu.

Pentru comercianți era mai simplu, în sensul că schimbau între ei marfa care se găsea mai rar, în timp ce oamenii obișnuiți se descurcau cum puteau. Unii aveau rude sau prieteni angajați în comerț, alții „știau pe cineva care știe pe cineva”. Cetățenii se ajutau reciproc, și nu neapărat din omenie, ci gândindu-se că pentru un serviciu sau favoare vor putea cere în viitor ceva la schimb.

Spre deosebire de alte orașe din interiorul României, la Timișoara veneau mulți turiști iugoslavi, care vindeau marfă prin geamurile autobuzelor sau din portbagajele mașinilor personale. Cele mai căutate produse erau țigările, vegeta, ciocolata și blugii, foarte la modă în perioada respectivă. Chiar și țărani din satele învecinate veneau la oraș să cumpere produse de la ai noștri.

Pentru timișoreni chestia asta avea și o latură negativă. Cu leii câștigați din comerț, iugoslavii dădeau iama în magazine și goleau rafturile, așa că uneori dispăreau din circuit chiar și mărfurile care se găseau în alte zone.

În cazul în care rămâneau cu lei după turele de shopping, turiștii noștri cumpărau mărci de la băieții din Novi Pazar, care se puteau compara cu băncile în ceea ce privește corectitudinea. În afară de negustorii timișoreni care vindeau produsele deficitare pe bani frumoși sau făceau schimb cu mărfurile turiștilor,

o duceau bine și angajații din diferite resorturi. Un bărbierit era, de exemplu, de două ori mai scump la Timișoara decât în alte orașe. La restaurantul „Cina”, unde veneau cei mai mulți sârbi, o porție pentru două persoane era mai scumpă decât pentru trei. De multe ori se nimerea ca unul dintre clienți să fie român care știa adevăratul preț.

Mulți dintre cetățenii noștri aproape că s-au mutat la Timișoara. Câștigau sume frumoase din schimbul de bani sau din vânzările mărfurilor deficitare pe care le cumpărau în marile magazine ale orașului. Unii dintre ei dormeau în locuințe particulare, fiindcă hotelurile destinate străinilor erau destul de scumpe. Chiar dacă legea interzicea găzduirea străinilor și pedepsele erau severe, mulți cetățeni români riscau, banii câștigați pentru o noapte de cazare echivalând cu opt ore de muncă.

Milițienii mișunau în permanență în jurul restaurantului „Cina”, magazinului „Bega”, hotelurilor din centru și prin parcuri. Cu chipiurile trase pe ochi, își băgau în sperieți conaționali. Cu bișnițarii iugoslavi se comportau cu totul diferit. Colegii lor corupți din filmele americane ar fi avut multe de învățat.

Exista, însă, și o Timișoară ascunsă, cu reminiscențe din alte vremuri. Aceasta își făcea apariția odată cu lăsarea amurgului, atunci când în urma turiștilor rămâneau doar hârtiile și ambalajele goale ale mărfurilor. Parcurile deveneau deodată mai verzi, iar bulevardele mai liniștite.

Cel mai mult îmi plăcea orașul duminica înainte de prânz. Era puțină lume pe străzi, clădirile păreau mai înalte, iar Timișoara mai spațioasă. O luam din centru spre piața Iosefin și continuam spre periferie pe linia de tramvai. Strada era atât de îngustă și de dreaptă, încât se puteau vedea șinele unindu-se în depărtare. Pașii mă duceau pe lângă clădiri vechi cu două sau trei etaje. Vedeam porți mari bănațene și ferestre scoase în relief, cunoscute în limba sârbă sub denumirea germană de

„Kiebitzfenster”. Câteodată strada se lărgea peste gardurile mici și aproape că se revărsa în curțile pline de flori și legume. Primăvara, copacii înfloriți de lângă trotuare îmi aduceau aminte de iorgovani. Și astfel, mergând la pas cu poetul de odinioară, nu mă simțeam mai puțin timișorean decât oamenii care mă priveau din curțile lor interioare.

Dacă un străin zăbovea mai multă vreme în oraș, nu putea să nu remarce existența diferitelor naționalități și părerile unora despre ceilalți, pe care cel mai adesea nu se sfiau să le exprime. Existau maghiari care dădeau dezaprobator din mână când le pomeneai de români. Românii știau acest lucru, dar nu păreau foarte afectați. Și unii și alții erau de acord că nemții sunt cei mai buni meseriași din Banat.

O cunoștință se plângea că sârbii, atunci când vine vorba de minorități, erau tratați pe vremuri în presa de sistem mai prejos decât germanii și maghiarii, uneori chiar decât țiganii. Dacă nu erau evreii, ar fi fost pe ultimul loc! Îl consolam pe om spunându-i că în prezent populația majoritară îi apreciază mai mult decât oficialitățile, probabil și datorită standardului iugoslav, care era semnificativ mai bun decât cel românesc. Filmele și seriile date de televiziunea noastră erau foarte urmărite, în timp ce noi, negustorii și turiștii care veneam des pe aici, eram uneori vânați pe străzi datorită mărfurilor aduse. În ciuda lamentărilor sporadice, în aer se simțea toleranța între naționalități, clădită secole de-a rândul.

Timișoara, oraș apărut ca o garnizoană militară în mijlocul câmpiei, s-a dezvoltat cu timpul, fiind populat de etnii dintre cele mai diverse. S-au succedat la putere maghiarii, turcii, austriecii, din nou maghiarii și, în cele din urmă, românii. Chiar și sârbii s-au bucurat de o autonomie lărgită la un moment dat. Cu sau fără sorți de izbândă, timișorenii s-au bătut în permanență pentru libertatea lor. Au conștientizat faptul că după stingerea răzcoalelor, revoluțiilor și cutremurelor sociale

rămân, într-un final, unii cu alții. Astfel aștepta Timișoara, cu parcurile, clădirile și etniile ei, cu cozile din fața magazinelor, cu străinii și șmenarii care roiau în jurul lor, cu inevitabilii reprezentanți ai autorităților locale, cu aglomerația de pe străzi și diminețile tihnite de duminică, cu acoperișurile pe care se vedeau antenele îndreptate către Iugoslavia și Ungaria, niște evenimente istorice ce aveau să vină foarte curând.

MADELEINE

Chiar dacă la începutul lunii octombrie, în urma redistribuției locurilor, a rămas un pat liber în camera noastră din cămin, am continuat să dorm pe dulap. Am împărțit tot anul universitar patul cu un coleg și-l priveam cu invidie pe tipul care dormea singur, sus. Aveam impresia că toate camerele din căminele din Belgradul Nou sunt dotate cu dulapuri special concepute pentru a se dormi pe ele, mai ales dacă puteai să faci rost de o saltea. Un alt coleg și-a sporit confortul: a agățat niște perdele roz, din material plastic, care cădeau de pe tavan până la nivelul saltelei, izolându-i culcușul improvizat din toate părțile. Avea și o veioză, grație căreia putea să citească nestingherit după ce noi stingeam lumina. Uneori îl prindeau zorile aplecat asupra cărților, cufundat în lumina difuză. Când a venit luna iunie și s-a mutat într-un alt cămin, i-am luat imediat locul.

Ranko, student în primul an și originar din zona orașului Čačak, a ajuns în camera noastră după redistribuirea locurilor, aducând cu sine aerul aproape uitat al provinciei. Până în primăvară mergea acasă în fiecare vineri. Se întorcea cu sarsanalele pline și împărțea cu generozitate caimacul și brânza din locurile natale. Avea un unchi, ceva șef la căile ferate din Belgrad, care îi găsea adeseori de lucru prin intermediul cooperativei studențești. Descărca vagoane în gară și câștiga bani de buzunar. A reușit să agațe o tânără din străinătate, pe care o aducea adeseori la noi în cameră, lăsându-i impresia că vizitarea căminelor studențești face parte din turul turistic al capitalei. După ce ne beam cafelele și, eventual, câte o bere, stingeam lumina. Uneori ne zvârcoleam câteva ore și nu

puteam să adormim din cauza sunetelor neplăcute provocate de partida de sex care se desfășura la doi pași. Evident, în calitate de masculi nu i-am reproșat niciodată nimic, din contră, am încetat să-l socotim boboc.

Odată cu apropierea sesiunii de examene din iunie, camera devenea tot mai goală. În iulie am rămas doar noi doi – el lucra în fiecare zi la gară, eu la fabrica de bere. Se întorcea de obicei primul fiindcă eu rămâneam până noaptea târziu, ocupat fiind cu încărcatul lăzilor în camioane.

Într-o zi m-au trimis cu distribuția, așa că după masă m-am întors în cameră. Era pe balcon cu două fete.

— Hei, ai venit la țanc! Tu le ai cu franceza! a exclamat.

Ranko făcea parte din categoria provincialilor din Serbia acelor vremuri care la școală, dintre limbile străine, studiau doar rusa.

— Iată, această fată frumoasă se numește Edith, zise punându-i mâna pe umăr printr-un gest posesiv. Iar cealaltă e Madeleine.

Edith era o blondă seducătoare care, prin felul în care ședea, transmitea: *Am picioare top!* Dacă ar fi vorbit mai puțin despre ele, i-ar fi fost și frumoase. În afară de aceasta, lăsa impresia că nu stă cu ambele tălpi în același loc. Madeleine, deși brunetă, ieșea mai puțin în evidență decât prietena sa, dar dacă o priveai mai atent, putea părea atrăgătoare. M-a țintuit iscoditor cu ochii ei oblici, ca și cum ar fi căutat ceva, după care a clipit. Când a deschis din nou ochii, și-a mutat privirea gânditoare în lateral. Am început să-mi amintesc cuvinte și fraze din limba franceza. E adevărat că nu am avut niciodată note mari la această materie, dar mă consolam cu faptul că am avut o profesoară foarte severă.

— Edith, ți-am spus că vreau să văd cetatea Kalemegdan! Dacă nu mergem acolo astăzi, vom rămâne la Belgrad până mâine seară! traduceam în sârbă ce spunea Madeleine.

— Bine! Nicio problemă, hai să mergem la Kalemegdan! a spus Ranko.

În timp ce ne îndreptam spre stația de autobuz, Ranko mi-a șoptit să nu mă grăbesc să mă întorc, pentru că are de gând să meargă în cameră cu Edith. La intrarea în Kalemegdan, fetele s-au oprit privind cu interes niște pensionari care dansau pe iarbă în jurul unui acordeonist. Pe cărarea de deasupra Grădinii Zoologice ne-am pierdut de cealaltă pereche. Madeleine s-a ridicat de câteva ori în vârful degetelor pentru a vedea mai bine, apoi a dat din umeri și mi-a sugerat să grăbim pasul pentru a intra în cetate. Era studentă în anul doi la arheologie și știa multe despre culturile dunărene preistorice. Înainte de a pleca din Franța citise și o scurtă istorie a Belgradului.

I-am arătat Dunărea și Sava. Am dus-o până în fața monumentului ridicat în semn de recunoștință față de Franța, pentru ajutorul acordat Serbiei în Primul Război Mondial. Pe monument era scris: „Iubim Franța așa cum ne-a iubit ea pe noi”. I-am tradus în franceză.

— Ranko a luat chestia asta prea în serios! Vezi, Madeleine, cum poate s-o pățească un om atunci când nu gândește cu propriul cap, ci ascultă de ceilalți! Tz, tz, tz!

S-a uitat la mine, apoi a început să chicotească, tot mai tare... Se dezinhiba râzând, avea un râs cât se poate de promițător.

Se lăsase deja amurgul când am părăsit cetatea și am luat-o la pas prin puhoiul de trecători pe strada Knez Mihajlova, după care am cotit-o spre Skadarlija³. Bocănitul saboților ei cu talpă de lemn se amesteca cu muzica ce răzbea de după ușile deschise ale micilor cafenele. Într-un colț se vindeau printr-un gemuleț pleșcavițe la grătar.

³ Stradă cu restaurante tradiționale în care se aduna pe vremuri boema belgrădeană, zonă foarte des vizitată de turiști.